

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

відноситься до міграційних процесів взагалі, як результату нинішньої бурхливої глобалізації.

1. Антільєв А.Г. Проблеми взаємодії вузів і роботодавців ринку праці / А.Г. Антільєв // *Вісник Вищої школи*. – М., 2012. – № 4.
2. Поктєв В.М. Збереження та відновлення

науки – запорука розвитку України як передової держави / В.М. Поктєв // *Вісник НАН України*, 2012. – № 1.

3. Семиноженко В.П. Ініціативна політика України як національний проєкт / В.П. Семиноженко // *Економіка знань: виклик глобалізації та Україна*. – К., 2007.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2012

УДК 37.026.015.6

Олександр Шпак, доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ
Володимир Терес, кандидат педагогічних наук
Наталія Примаченко, кандидат педагогічних наук
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкриваються особливості педагогічних технологій в економічному вихованні учнівської молоді. Акцентовується увага на організаційні та дидактично-методичні підходи та глибинний аналіз сучасних негативних явищ розвитку суспільства.

Ключові слова: педагогічні технології, особистість, спілкування, економічна свідомість, економічне виховання, навчальні технології.

Рис. 1. Літ. 8.

Александр Шпак, доктор педагогических наук, профессор
Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, г. Киев
Владимир Терес, кандидат педагогических наук
Наталья Примаченко, кандидат педагогических наук
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ДИДАКТИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

В статье раскрываются особенности педагогических технологий в экономическом воспитании учащейся молодежи. Акцентируется внимание на организационные и дидактически-методические подходы и глубинный анализ современных негативных явлений развития общества.

Ключевые слова: педагогические технологии, личность, общение, экономическое сознание, экономическое воспитание, учебные технологии.

Oleksandr Shpak, Dr. Sc. (Pedagogic), Professor
Of National Pedagogical University by M. Dragomanov, Kyiv
Volodymyr Teres, Ph. D (Pedagogic)
Natalia Prymachenko, Ph. D (Pedagogic)
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

DIDACTIC ESSENCE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN ECONOMIC EDUCATION OF STUDENTS' YOUTH

The article describes the features of educational technology in economic education of students. The attention to organizational and didactic and methodological approaches and in-depth analysis of the modern negative effects of society development.

Keywords: pedagogical technology, personality, communication, economic consciousness, economic education, educational technology.

Постановка проблеми. Динамічні зміни в українському суспільстві, процеси глобалізації, інтеграції та диверсифікації суспільства висувають нові вимоги

до підготовки сучасної учнівської молоді. Перехід від епохи “знань” до епохи “інформації” ускладнюють навчальний процес, а також з’явилася необхідність у його інтенсифікації.

Отже, стара “знаннева” парадигма, яка була спрямована на накопичення якомога більшої кількості знань та існувала на засадах енциклопедизму, виявилася неспроможною задовольнити потреби сучасного інформаційно-орієнтованого суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку науки актуальними з погляду дослідження інтенсивних педагогічних технологій є праці В. Ворони [4], Е. Герасимової [1], Г. Даниленкової [2], Л. Донської [3], Т. Зінов’єва [6], В. Кремень [5], К. Митрофанов [7], І. Сасової, А. Смолкіна, О. Прудченкова, О. Шемякіна. Останнім часом з’явилися: оригінальна праця Г. Ковальчук, в якій розглядається активізація навчання в економічній освіті; дослідження О. Варецької, присвячене проблемі “активного навчання в початковій школі”; праці І. Прокопенко та О. Камишанченко, в яких глибинно висвітлюються питання економічного всеобучу через інтенсивні освітні технології в основній і старшій школах. Цікаві напрацювання мають вчителі-практики М. Новик, М. Політило, В. Сидорук, С. Заєць та інші. Характерною ознакою цих та багатьох інших наукових і практичних досягнень є усвідомлене прагнення підняти рівень особистої відповідальності за організацію, проведення і життєве втілення результатів у практичну площину, намагання проаналізувати їхню навчальну цінність.

Мета даної статті полягає в економічному вихованні учнівської молоді.

Вклад основного матеріалу. У світлі нових вимог перед педагогами постають нові виклики щодо приведення навчально-виховного процесу у відповідність до завдань, які ставить сучасність. Серед вимог, які повинні виконати педагоги, є не лише інтенсифікація навчального процесу, але й компресія проміжку часу на викладення навчального матеріалу. Оскільки ми живемо в епоху інформації та інформатизації, то з’являється й необхідність в отриманні та аналізі учнівською молоддю великої кількості інформації, яка змінюється. Отже, самоосвітня компетенція учнівської молоді стає життєво необхідною. Традиційна класно-урочна система нездатна сформувати самоосвітню компетенцію учнівської молоді, позаяк була заснована за часів Я. А. Коменського та відповідала запитам “знанневої” парадигми. Інформатизація суспільства, швидkozмінність інформації породили нову освітню парадигму – “компетентні сну”, яка поєднує традиційну тріаду “знання – вміння – навички”, додаючи діяльнісний аспект, тобто актуалізацію раніше набутих знань. Компетентніша

парадигма спрямована не лише на традиційні форми отримання знань, вмінь і навичок (класно-урочна система), але й на формування вмінь та навичок самостійної роботи.

Отже, особлива увага на сучасному етапі розвитку педагогічної науки приділяється педагогічним технологіям. У документах ЮНЕСКО педагогічна технологія розглядається як системний підхід створення, застосування та визначення усього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних, людських ресурсів, їхньої взаємодії, які мають на меті оптимізацію форм освіти. Педагогічні технології в українській педагогічній практиці – це відносно нова форма взаємодії вчителя з учнівською молоддю. Поняття “технології” ввійшло до повсякденного педагогічного лексикону на початку 1990-х рр. і стосувалося соціальних наук і практик, у тому числі й педагогічних наук і практик науково-технічних, виробничих. Такий перенос став можливим у рамках уявлення про педагогічний процес як штучно створену керовану систему. З іншого боку, поняття технології в педагогіці почало вживатися у зв’язку зі зростаючою роллю інформаційних технологій у процесі утворення. Це редукувало визначення педагогічних технологій до застосування технічних засобів у педагогічному процесі.

Якщо звертатися до джерел поняття “технологія”, то воно походить із двох грецьких слів – мистецтво, майстерність і слово, навчання. Отже, технологію можна визначити як усвідомлене практичне мистецтво, усвідомлену майстерність. Технологія вказує на конкретні способи й засоби здійснення професійної діяльності, а також на результати. Ступінь досягнення за допомогою зазначених засобів і дій характеризує майстерність педагога (будь-якого іншого професіонала). Крім цього, технологія містить у собі теоретичне обґрунтування пропонувананих засобів і дій, їхню несуперечність один з одним та зазначеним результатом. Поняття “технологія” у педагогіці може вживатися у чотирьох значенневих аспектах:

1. Педагогічна технологія. Цей термін містить у собі всі засоби педагогічної взаємодії. Ще на початку ХХ ст. Г. Мюнстерберг у роботі “Психологія і вчитель” вводить поняття “психотехніка” і можливості її використання в педагогічному процесі.

2. Технології навчання – система методів, прийомів і дій вчителів й учнів у процесі навчання.

3. Технології виховання – система методів, прийомів і дій вихователя та вихованців у спільній діяльності, до змісту якої включене освоєння норм, цінностей, відносин.

4. Навчальні технології – інформаційні технології, які можна використовувати для організації процесу навчання.

У роботах В.П. Беспалько, Б.С. Блума, М.В. Кларина, М.А. Чошанова й ін. виділені такі ознаки технології:

- доцільність, тобто будь-яка технологія повинна містити опис цілей і задач, на розв'язання яких спрямовані проєктовані способи і дії;
- результативність – опис результатів;
- алгоритмічність – фіксація послідовності дій вчителів й учнів;
- відтворюваність – систематичне використання алгоритму дій і засобів в організації педагогічного процесу;
- керованість – можливість планування, організації, контролю і коректування дій;
- проєктивність – технологія створюється і реалізується штучним способом, підлягає модернізації і коректуванню з урахуванням конкретних умов.

Дійсно, актуальність проблеми, пов'язана з сучасним економічним станом країни. У час, коли мова йде про ощадливе використання природних і людських ресурсів, навчання й виховання учнівської молоді *повинно* набирати нових організаційних та дидактично-методичних підходів, орієнтуватися на глибинний аналіз сучасних негативних явищ розвитку суспільства. Усі навчально-виховні предмети, особливо економіка, мають велику “енергетичну силу” розбуджувати наявний потенційний і продуктивний стан об'єкта з формуванням компетенцій, достатніх для визначення особистої поведінки та захисту особистих інтересів під час зіткнення з різноманітними видами економічної діяльності, а також розуміння своєї ролі як споживача, платника податків, вкладника грошей тощо.

У своїй навчально-практичній діяльності, на жаль, ми інколи схилиємося до помилкового твердження: учень – майбутній активний учасник усіх соціально-економічних процесів, а сьогодні він активно-пасивний споживач. Чому?

Предмет економіки спростовує цю негативну тезу, а утвердження нового, справедливо-актуального підходу, значною мірою залежить від громадянської позиції викладача, його професіоналізму, впровадження активно-мислячого навчання, розумних і перспективних форм його реалізації.

У своєму проєкті ми виходили із особистісно орієнтованої технології, яка значною мірою пов'язана з реалізацією принципу взаємо відповідальності, що вимагає від особистості такого рівня внутрішньо детермінованої

активності, за наявності якої вона не підкоряється обставинам, що складаються в педагогічному процесі, а може сама створювати ці обставини, виробляти свою стратегію, свідомо і планомірно удосконалювати себе.

Специфіка педагогічної діяльності полягає у тому, що це – діяльність спілкування. Тому спілкування слід розглядати як цілісний процес у єдності трьох його сторін: перспективної, комунікативної та інтерактивної, а різні аспекти педагогічного спілкування правомірно розглядати як найважливіші умови формування творчої особистості вчителя.

Розглядаючи професійну манеру педагога з цих позицій, К.Г. Митрофанов виділяє декілька стилів педагогічного спілкування, які фактично є досить універсальними типами педагогічної поведінки.

Самозречений. Педагоги такого типу повністю віддаються роботі й проблемам своїх учнів, вони найчастіше поводять себе емоційно та імпульсивно. Учні люблять таких педагогів, хоча в середніх та старших класах часом зловживають їхньою добротою. У моральному плані вони, безумовно, є для учнів позитивним прикладом.

Паралельний – притаманний педагогам, які люблять свій предмет і досконало володіють ним, для них викладання – це служіння обраній науці. Такі педагоги часто та нагадують професорів, вони повністю ідуть за логікою розвитку свого предмету, несуть його культуру. Саме вони породжують у деяких учнів прагнення присвятити життя певній науці.

Авторитарно-монологічний. Його представники – люди з сильною волею, твердими поглядами на життя і рисами педантизму. Вони дисципліновані, послідовні, вимогливі до учнів, завжди займають успішну позицію, намагаються продемонструвати власну перевагу, постаючи яскравими представниками авторитарної педагогіки. Таких важко зрушити зі світоглядних позицій, змінити їхні погляди. Проблеми учнівської дисципліни для них не існують.

Маніпулятивний. Педагоги, які реалізують цей стиль, добре розбираються у людях, володіють педагогічними технологіями й завдяки цьому отримують високі результати. Вони цілеспрямовано організують педагогічну діяльність, чітко знають до чого прагнуть і чого можна чекати, таких педагогів вважають майстрами своєї справи, ефективними професіоналами. Здебільшого вони мають свій професійний почерк. Термін “маніпулятивний стиль”, К.Г. Митрофанова, з одного боку, точно характеризує технологічну озброєність педагогів

цієї категорії, а з іншого, враховуючи негативне забарвлення у психології терміна “маніпуляції”, начебто вказує на певну нещирість мотивів педагогічної поведінки його представників, що не є для них правилом. Цей термін певним чином виправдується тим, що “маніпулятивні” педагоги зазвичай максимально навантажують учнів у процесі навчальної діяльності.

Конфліктний стиль є, на жаль, досить характерним для масової школи. Він виявляється у готовності педагогів звинувачувати учнів у різних негативних вчинках, своєрідній “презумпції винуватості” й установці на покарання як найбільш ефективний засіб педагогічного впливу. Така налаштованість і призводить до постійних конфліктів, які супроводжують діяльність педагогів такої категорії. До викладацької роботи вони часто ставляться поверхнево, намагаючись укладатися в певний мінімум.

Потуральний стиль полягає у наданні учням більшої волі, ніж це вважається прийнятним, і буває наслідком або критичного ставлення педагога до існуючих у Школі порядків (це більш типово для молодих учителів), або невпевненості педагога у собі й побоюванні ускладнень у стосунках з учнями. Як викладачі, так і педагоги можуть бути на високому рівні.

Відсторонений стиль зовні нагадує потуральний, але він має іншу природу. Найчастіше він не характерний для педагогів, так чи інакше незадоволених педагогічною роботою і налаштованих на відхід від неї. Педагог намагається не псувати стосунки і з адміністрацією, і з учнями, береже нерви. Іноді це чеховська “людина у футлярі”, тобто мало емоційна й позбавлена достатньої мотивації для педагогічної діяльності.

К.Г. Митрофанов також виокремлює **діалогічний стиль**, але його тільки декларує, не розкриваючи й не ілюструючи. Це стиль поважливого й продуктивного діалогу з учнями. Оскільки автор не зображає інші характерні риси цього типу, останній залишається теоретичною конструкцією, бажаною моделлю. На практиці діалогічний стиль спілкування найбільш представлений у роботі представників паралельного, самозреченого, маніпулятивного, потурального стилів [7].

Загалом типологія К.Г. Митрофанова є обґрунтованою й переконливою. Охарактеризовані у ній типи узгоджуються з попередніми спробами, наприклад, типологією А.Г. Костяшкіна, в якій виділяються педагоги інтелектуального, емоційного, вольового й організаторського впливів. Сьогодні маємо солідні напрацювання вчених В. Семиченко, Л. Савенкової, які не лише

розглядають, а й глибинно аргументують спілкування трьох аспектів: комунікативного, перспективного та інтерактивного.

Педагогічна діяльність характеризується наступною структурою комунікативного впливу:

ХТО → КОМУ ЩО → ЯК ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОВІДОМЛЕННЯ

Водночас ХТО – суб’єкт комунікативного впливу, в цьому випадку педагог; КОМУ – об’єкт комунікативного впливу, тобто окремий учень чи група учнів; ЩО – зміст комунікативного процесу, навчальний матеріал або особистісно орієнтований зміст навчально-виховного процесу з метою становлення та розвитку особистості учня; ЯК – конкретна педагогічна техніка, кістяк якої складає засіб спілкування; ЕФЕКТИВНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ – ступінь збігу змісту, що передається педагогом, зі змістом, сприйнятим учнями. У соціально-педагогічному плані, який нас цікавить, акцент необхідно зробити на вдосконаленні соціально-психологічних властивостей педагогічного впливу, тобто на компонентах ХТО і ЯК. Зрозуміло, вдосконалення цих параметрів повинно охоплювати ж перцептивну, так і комунікативну та інтерактивну складові процесу спілкування. Важливо також відзначити, що названі три сторони спілкування тісно пов’язані з трьома основними сферами психіки: пізнавальною, емоційною, мотиваційно-рольовою. Тому оптимізація спілкування означає одночасно і вдосконалення психічного функціонування особистості учня загалом.

Для формування творчої особистості педагога видається ефективним “заглиблення” учня або студента у такі ситуації педагогічної взаємодії, у яких відповідні думки інтенсивно розвиваються, а потім реалізуються у професійній діяльності. До того ж, спрямовуючи свої зусилля на удосконалення окремих умінь спілкування в учнів, необхідно будувати ситуацію педагогічного спілкування як суб’єкт-суб’єктну взаємодію. Мається на увазі розгляд учня не тільки і не стільки як об’єкта педагогічного впливу, але, і більшою мірою, як суб’єкта власної діяльності. Творча діяльність педагога, безумовно, є діяльністю співробітництва з учнями, і це – основна її характеристика. Педагогіка не співробітництва, на жаль, досить поширена форма взаємодії педагога і того, хто навчається як у школі, так і у ВНЗ. У педагогіці не співробітництва основне навантаження лягає на самого педагога і має нетворчий характер, коли учні пасивно сприймають і засвоюють знання, подані в готовому вигляді, перетворюються на “інтелектуальних дармоїдів”. Особистість того, кого навчають, виявляється задіяною мінімально.

**ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

При співробітництві з учнями зміст навчання стає спільним об'єктом пізнавальної діяльності як з боку того, хто навчає, так і з боку того, кого навчають: педагог ставить завдання, обговорює їх разом з учнями, проводить дискусії і планування діяльності, а учні розв'язують поставлені перед ними завдання, оцінюють отримані результати. Така взаємодія є суб'єкт-об'єкт-суб'єктним спілкуванням, бо предметом педагогічного спілкування завжди виступає якийсь зміст (об'єкт) щодо якого воно здійснюється.

Водночас саморозвиток особистості залежить від ступеня індивідуалізації і творчої спрямованості освітнього процесу. Ця закономірність складає основу індивідуальності творчого підходу. Він передбачає безпосередньо мотивацію навчальної та інших видів діяльності, організацію саморуку до кінцевого результату.

Це дає можливість учневі відчувати радість від самоусвідомлення власного росту й розвитку. Основне призначення індивідуально-творчого підходу полягає у створенні умов, які "запускають" внутрішні механізми саморозвитку і самореалізації особистості вчителя. З метою їхньої реалізації нами створена й апробована модель, яка включала чітко визначені: завдання – зміст – технологію й очікуваний рівень (див. рис. 1.).

Слід підкреслити, що для реалізації завдань були задіяні різні види технологічних програм, але, на жаль, не всі вони спрацювали. Можна констатувати, що не дали очікуваного результату ті, що більше пов'язані із суб'єктивними

причинами (наприклад, слабкою економічною підготовленістю).

Але окремі програми (організаційно-діяльнісні ігри, авторські програми, практична економічна діяльність у навчальному закладі) засвідчили зростання рівня організаційно-педагогічної, дидактичної, педагогічної, практично-прогностичної діяльності педагогів.

Скажімо, в основу педагогічних технологій соціально-економічної підготовки школярів покладено модель розвивального навчання (В. Давидов), яка передбачає:

1. Розвиток психічних новоутворень, типових для певного віку (соціальної активності, діловитості, самостійності, відповідальності).
2. Організацію навчання на основі провідної діяльності певного вікового періоду (навчання, праця, спілкування, гра).
3. Реалізацію взаємозв'язків з іншими видами діяльності.
4. Наявність системи методик, які забезпечують досягнення необхідного рівня розвитку особистості.
5. Можливість діагностики рівня розвитку знань, умінь і психологічних новоутворень [8, 141 – 150].

Висновок, отже, педагогічні технології, які засновані на розвивальному навчанні й діяльнісному підході, включають:

- спосіб організації педагогічного процесу;
- наявність інструментарію (план, програма, підручник, серії вправ, дії, операції, опис можливих результатів);

- раціональну організацію праці педагога й учнів;
- послідовність операцій, які дають змогу отримати запланований результат з найменшими затратами всіх видів ресурсів;
- використання різних засобів навчання, які забезпечують досягнення поставленої мети;
- повторення дій.

Учителеві необхідно так побудувати навчальний процес, щоб учень не тільки засвоїв конкретні знання і вміння, але й оволодів засобами їхнього застосування у різних ситуаціях, навчився робити самостійні висновки, коректувати процес, проявляти економічне мислення і морально-економічну поведінку. Щоб спроектувати такий урок, а потім реалізувати його зміст, учитель повинен володіти секретами діяльнісного підходу, який забезпечує розвиток творчої активної особистості.

1. Герасимова Е.М. *Ментальність у структурі цінностей і цілей економічного знання. Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук, праць / гол. ред. В.В. Лях. – Вип. 62. – К.: Український центр духовної культури, 2007. – 252 с.р.*

2. Даниленкова Г.Г. *Педагогическое проектирование*

учебного процесса: сб. научн. ст. – Калинингр. ун-т. – 2000. – С. 25 – 27.

3. Донська Л. *Наша надія “Еконад”: шлях освіти. – К., 1998. – 113 с.*

4. *Экономическая культура населения Украины / под ред. академика НАН Украины В.М. Вороны. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2008. – 316 с.*

5. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук. України; головний ред. В.Г. Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.*

6. Зінов'єва Т. *Формування ключових компетентностей учнів // Директор школи, 2005. – №42. – С. 19.*

7. Митрофанов К.Г. *Смысловое пространство профессиональной педагогической деятельности и возможности построения типологии индивидуальных стилей педагогического общения. //Проблема самореализации индивидуальных особенностей в педагогическом вузе и современной школе. Киев, 1980. – С. 46 – 49.*

8. Терес В.І. *Вчитель у системі економічного виховання: навчально-методичний посібник / О.Т. Шпак, М.М. Баб'як, В.І. Терес, В.В. Приступа, М.В. Костецька. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – 2012. – 398 с.*

Стаття надійшла до редакції 17.01.2012

Джерела мудрості

“Якщо ти став педагогом, зроби все від тебе залежне, щоб педагогіка, як філософське явище, наука і мистецтво, полюбила тебе, бо саме в цій гармонії народжується свята істина, яка забезпечить нові ідеї, реальні напрями формування особистості, здатної протягом всього свідомого життя оберігати морально-етичні засади в суспільно-економічному і духовному житті нашої держави”.

“Навіть у думці не зрадь людинознавчий характер Педагогіки, бо це змінить твою душу...а згодом винесе на узбіччя освітянського проекту і ти перестанеш бути Вчителем, а станеш ремісником уже відомих фраз...”

Олександр Шпак,
доктор педагогічних наук, професор
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

